

جسدیپ سنگھ

قصہ مرزا صاحبان پوادھی

لکھاری بارے: جسدیپ سنگھ چنڈی گڑھ وچ سوٹ ویر انجینئر ہے۔ ایہہ پنجابی انگریزی اُلٹھے کردا ہے تے فلماں واسطے سکرپٹ تے ڈائیلوگ لکھدا ہے۔ پالا: پورا نام ہرپال سنگھ چنڈی گڑھوں ویہہ کلومیٹر لہندے ول پنڈ مان کپور شریف دارہن والا ہے۔ ایہنے گاؤن دا کم نیڑ لے پنڈ ملوئے دے استاد کنڈن توں سکھیا سی۔ (سجھوگی)

بھیڑ پئی تے مرزا جد شو جی مہاراج، کرشن تے ہنومان نوں دھیاؤندا ہے۔
مرزے تے صاحبان دے عشق دا قصہ صدیاں توں پنجابی رہتل دا حصہ ہے۔ پنجابی وراثت لکھت دے نال نال مومنہ زبانی وی نویاں پیڑھیاں تک پہنچی ہے۔ لکھت دا کم سانجھنا تے سہجنا ہوندا ہے، تاں کے سندر ہے۔ پر مومنہ زبانی کہن والے ماحول، وقت سروتیاں مطابق کہانی پھیلا کے کہندے ہن۔ ایس قصے نوں کئی گاؤن والیاں نے اڈواڈ طریقیاں نال گایا ہوئے گا۔ قصہ مرزا صاحبان سبھ توں پہلاں پیلو نے ستارھویں صدی دے پہلے ادھ وچ لکھت وچ لکھیا۔ پر سارے دا سارا قصہ حالے تک ساڈے کول نہیں پہنچیا۔ اٹھارھویں صدی وچ حافظ برخوردار نے ایہہ قصہ وسیع کر کے لکھیا۔
پیلو تے حافظ برخوردار دونواں دا قصہ مختصر ایہہ ہے: مرزا ساندل بار دے کھرل قبیلے دے جٹ ونجھل دا پتر سی۔ نکی عمر سیال قبیلے دے کھیوے خان جیہڑا اوہدا ماما وی سی دے پنڈ رہ کے مسیت پڑھن جاندا ہے۔ اوتھے اوہنوں اپنی ہانن تے مامے دی دھی صاحبان نال عشق ہو جاندا ہے۔ دوں اک دو بے نال ویاہ کراؤنا چاہندے نیں پر صاحبان پہلاں ماییاں دی چدھڑ قبیلے دے منڈے نال منگی ہوئی سی۔ جس دن چدھڑاں دی بارات ڈھکی ہوندی ہے، تاں مرزا اپنی کئی تے اسوار ہو کے صاحبان نوں اُدھال کے لے جاندا ہے۔ اپنے پنڈ دانا باد پہنچن توں پہلاں اوہ جنڈ تھلے آرام کرن واسطے رُکدا ہے۔ جتھے صاحبان اپنے بھائیاں نال لڑائی دے ڈروں مرزے دے تیر توڑ دیندی ہے۔ چدھڑ تے سیال اوس جنڈ تھلے پہنچ کے اوہناں نوں مار مکاؤندے نیں۔

پیلو دے سُنائے ایس قصہ توں سمجھ آؤندی ہے کہ لوکائی واسطے مذہب دیاں ونڈاں مصنوعی
نیں۔ اپنے اپنے علاقے وچ مذہب دے، معاشرے دے عقیدیاں مطابق لوک قصے بدلے
رہندے نیں۔

ایس قصے وچ مرزے دے غورنوں تے صاحبان دے دھوکھے نوں دوہاں دی موت دا ذمہ
وار دسیا گیا ہے۔ قصے دے مکھ کردار دو مسلمان ٹیراں چوں نیں۔ ایس وچ وار وار صوفی تے شیعہ
اسلام دے حوالے ملدے نیں۔ پیلو دے تے حافظ برخوردار دے لکھے قصے وچ صاحبان جنڈ پیٹھ
کھڑے مرزے نوں عرض کردی ہوئی کربلا وچ حسن حسین دی شہیدی دی یاد دواؤندی ہے:

اگوں صاحبان بولدی:

مرزیا! من میری عرضا
ہونی ورتی پیغمبراں، ہونی مرزے تے گئی آ
بیٹے شاہ علی دے، حسن حسین بھرا
لڑدے نال یزیدیاں، دتے پورکھیا
دروچ روندی بی بی فاطمہ، مُڑ کے نہ آئے میرے پاہ
مرزیا ایڈ پیغمبر مرگئے، توں کیہدا پانی ہار
اک عرض میری من لے، مینوں صاحبان، لے چل نال

(پیلو)

کلام صاحبان

مرزے نوں نہ ماریو پکڑ لو تسیں میری بانہہ
میں حق پچھاتا اپنا تھاڈا کیتا کیہ گناہ
کچھری جھگڑاں پاک رسول دی میرا قادر کرے نیاں
لے چل دانا بادنوں حافظ تیرا دوہیں جہا نہیں ناں

کلام مرزا

مرزا آکھدا بیٹے شاہ علی دے حسن حسین بھرا
اوہ لڑدے نال یزیدیاں وت کر دے جنگ بھلا

چُپ کر گئیاں پیبیاں حسنِ حسینِ کہا
منی رضا پیغمبروں حافظ توں وی من رضا
سوشہیداں نوں کر بلا تیوں کھیوا ساڈے بھا،
(حافظ برخوردار)

(سو بھانگھ دی سن 1960 دے نیڑے بنائی مرزا صاحبان دی تصویر)

پراہبو قصہ جدوں ساندل بارتوں چل کے پوادھ پہنچدا ہے۔ تاں ایس علاقے دا اثر قبول کردا ہے۔ پوادھ دی دھرتی وچ رامائن مہاں بھارت دیاں ساکھیاں، خالصے دی سرجناتے ہڑپہ سھیا تا دارنگ ہے 2۔ ایس دھرتی تے گائے جانڈے مرزا صاحبان دے قصے وچ ایہہ رنگ اگھڑ کے آؤندا ہے۔ کویشر آسا رام بیدوان دی چلائی پوادھی اکھاڑا پرپرا والیاں ساکھیاں تے پنجاب دے پرچلت پریت قصے رچ مچ گئے نیں۔ روپڑا موہالی علاقے دے پنڈ مانک پور شریف دے کویشر پالے دے گائے قصے وچ کرشن بھگوان، شو، جی، نارو، ہنومان تے رام راون دی لڑائی دا پر سنگ وی شامل ہے۔ ایس قصے وچ صاحبان، شہید حسن تے حسین دی تھاں بھگوان کرشن دی ناگ لیلانا کے مرزے نوں عرض گزار دی ہے۔ اگلے پنیاں تے پالے دے گائے ایس قصے دی وگی ہے۔

کویشتر:

جدوں مرزا جنڈ تھلے بیٹھا سی۔ بکی بنھی ہوئی سی۔ مرزا شرابی سی۔ شراب نال رجیا ہو یا سی۔
جدوں مرزا جنڈ تھلے سون لگدا ہے تاں صاحبان اوہنوں کہندی اے: چل دانا باد چلیئے۔

مرزا:

ٹھنڈی جنڈ ورے دی چھتری، ٹھنڈی جنڈ دی چھاں
پل کو جھپکا لاؤن دے، جگ وچ رہ جائے ناں
جگہ اے بہت آرام دی، چڑی چوکے نہ کاں
صاحبان پل کو جھپکا لاؤن دے، جگ وچ رہ جائے ناں

صاحبان:

ایہہ جیہڑیاں گلاں توں کرداں نا
ایہہ اک مٹھرا وچ کرشن سی گجراں دامنڈا
اوہ وی ایکن ای ماردا تاں
پر اوہدی ریس کیہ کر لینی اوہ تاں رب تاں

کویشتر:

بکی بنھی نال جنڈھ دے، مونہہ نوں گھت لگام
ایتھے لگ گئیاں حفلاں، بہہ بہہ گئے جوان
تھوڑے مارے موت نیں، پتے خودی گمان

صاحبان

وچ مٹھرا دے پل گیا، گوگل والا کاہن
اوتھے بولیاں پنچے نوں ماردی، نیتا ناگاں دا لگی منگان
منڈے کھنڈ و کھنڈی کھیڈ دے، جمنادے اُتے آن
ہوٹلا گیندنوں ماریا، ستویں گئی تلاب
گیند لین نوں تڑ پیا، آپ کرشن بھگوان

غوطہ ماریا کا ہن نے، ستویں گیا تلاب
 بیٹھی ناگ دی ناگنی، ویکھ کے ہوئی حیران
 اوہ اتھے آ گیا لڑکیا، کیہ تہاں نوں کام
 نینداں لینا تیر ناگ دا، ہو ہوندے دُدھ وراں
 تلیاں جھس جگا لیا، اوہ تاں بھاری بلی جوان
 اک لڑکا آیا لڑن نوں، چکدا کئی سماں

ماریا فراٹا ناگ نے، کرتی صبح تے شام
 اولھے ہو کے بیچ گیا، آپ شری بھگوان
 ماریا فراٹا ناگ نے، رنگ کرتا کالا شام
 کالی ناگ نوں کیل کے، گوکل وڑیا آن
 جٹا ریاں کرداں اوہدیاں، اوہ تاں بھاری بلی جوان
 آپ شری بھگوان
 اوہ تاں رب سی گا، اوہدیاں ریاں کیہ کر لینیاں؟

مرزا:

رب رب کری جانی ایں! کیہڑا رب سی اوہو؟
 چنانیاں دے کپڑے چک کے لے جاندا سی
 گجراں دامنڈا چا مھلیاں ویاتی
 آہی کرتوتاں کیتیاں اوہدیاں ہوو کیہڑی کندھ ڈھائی سی اوہنے؟

کویشر:

مرزا شراب نال رجیا ویاتی۔
 کہندا: صاحبان، پھٹے چک دیوں پھٹے، جیئے ماں نے پُت پیدانی کیتیا
 جٹ دے موہرے کھڑے کوئی

جد مرزے دیاں وڈیاں وڈیاں گلاں، پھڑھیاں سُنیاں صاحبان دے من وچ شک پیدا ہو گیا۔
اوہ مرزے دا امتحان لینی ہے۔

صاحبان:

انبوطوطا اُڈ گیا، بیٹھا جنڈتے آن
انبی طوطا دے مکھ وچ، لیا یا خاطر کھان
جٹا انبی طوطے توں چھٹ جے، بچ جے طوطے دی جان

کویشتر

جٹ اُبھڑواہا اُٹھیا، دھوہ لئے تیر کمان
ماردانگراں جوڑ کے، مُڑ کے چڑھے اسمان
بھائیو انبی طوطے توں چھٹ گئی، بچ گئی طوطے دی جان
صبر قدم دا فیصلہ، تیر ڈگ پیا وچ میدان
صاحبان دیکھ نشانہ جٹ دا، ڈول گیا دھرم ایمان
اک اک مارو پچھان کے، بھجیاں نہیں دینا جان

کویشتر:

صاحبان نے نہیں توڑے سی تیر، صاحبان دے تن بھائی فتو قاضی نال قرآن لے کے آئے کہ
اسیں تیرا نکاح پڑھاواں گے۔ توں سانوں ایہدے تیر دے دے، ایہنے شراب پیٹی وی ہے، شرابی
بندے دا پتہ نہیں ہوندا۔ اسیں نکاح پڑھاؤن لگ جائیے ایہہ تیر مار مار سانوں مار دے۔

کویشتر:

اوہنے جنڈ توں لاہ کے کانیاں، دیاں بھائی دے ہتھ پھڑا
توڑن لگ گئے کانیاں، دتیا مٹی وچ ملا
فیر شمیرا بولیا:

صاحبان اپنا یار جگا

صاحبان:

ویرا قسماں قرآن پاک دیاں کھا کے دھوکا؟

کویتھر

شمیر نے قرآن پاک دی تھاں تے اکاں دے پتے کھنڈا دتے۔ کہندا: توں نہیں دھوکھا کریا؟
شمیر:

اُٹھ اوئے مرزیا۔ بھج لے جدھر نوں بھجنا، سد لے جیہوں سدنا!

مرزا:

صاحباں، توں ایہہ کیہ کیتا؟

صاحباں:

میں نہیں کیتا، پُت مرگے ویر شمیر دے

ایہناں دا بیڑا غرق ہو جائے

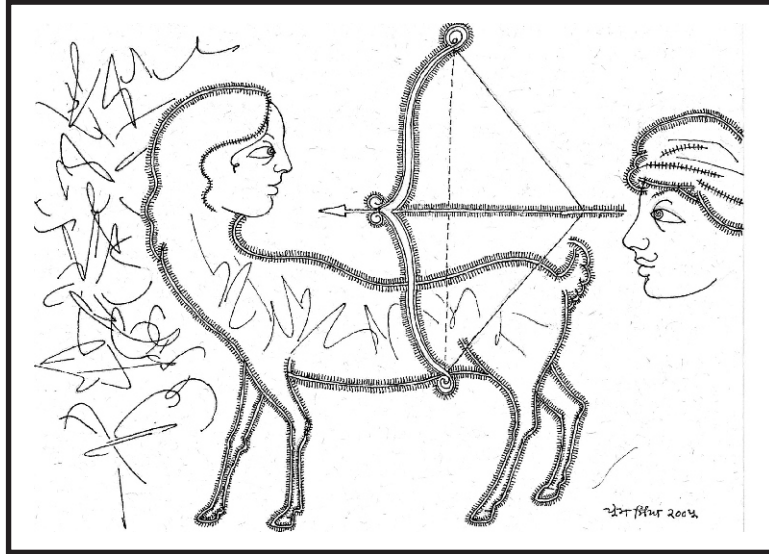
جھنگ نوں اگ لگ جائے

جھوٹھیاں قسماں کھا کے قرآن پاک دیاں

نکاح والارا لاکے، آہ کیتا ایہناں نے

میں بھائی سکے سمجھ کے ماں جائے

ایہناں تے اعتبار کر بیٹھی

(پریم سنگھ دی بنائی ڈرائنگ 2005)

مرزا:

کوئی نہ ٹھہر جا فیر شمیریا،
 اتھے میدان وچ یاں ماردوں گایاں مر جاؤں گا
 لڑوں گا، میرے کو لے ہتھیار نہیں ہے
 اک گھنٹہ دے مینوں ہتھیاراں دا انتظام کر لین دے

شمیر:

اک گھنٹہ نہیں تینوں دو دنوں، کر لے جو کرنا
 فیر نہ کہیں مینوں مار یا چا نچک
 جو بندا بنا لے

مرزا:

چیرا اُتار کے گجرات دا
 دتا گھوڑی دے پیریں پا
 شرماں رکھ لے میریاں
 مینوں لے پچہ

کویشر:

بگئی دی بھین سی لگی، اوہنے اپنی بھین لگی نوں یاد کیتا، لکھ دا تے پیر کو لے اے لگی
 بگئی لگی رل کے
 کردیاں نیک صلاح
 کیتی اے بیٹی رب دی
 کردیاں یاد خدا

دھرتی ماتا نوں نیا
 دھرتی ماتا پہنچ گئی

دھولے نیل پر کاٹھی پا، لکھ داتے نوں منیا
 گیا کول بگی دے آ، خواجے پیر نوں منیا
 توں ندیاں دا بادشاہ، نیناں دیوی نوں منیا
 آگئی پہاڑوں دھا، پیر فتنے نوں منیا
 گیا کول بگی دے آ اکاش توں اتر آئے فرشتے
 مکے توں آیا حضرت شاہ کٹھے ہو کے پیراں نے
 جنڈ دے تھلے دتی کونسل لانا دمنی نوں سد کے
 لیندے کول بولا پیر کہندے اونا ردا
 جائیں وچ درگاہ نارد بھاؤندا بھوں گیا
 ہونی جانندی اکو دھا نارد کہندا ہونینے
 لائیں اپنی واہ

اوتھوں نارد تریا، پہنچ گیا وچ درگاہ
 اگے گل معلوم نہیں، نارد نے دتی سنا
 پچھیا اللہ پاک نوں، مکدی کہے سنا
 کئی جٹ دی زندگی، کے نکھرے کے ساہ
 آکھیا اللہ پاک نے، اوہ دفتر وچ خود ای دیکھ لے جا
 نارد:

مہاراج میرے کولے ایہناں سماں نہیں ہے۔ کم تاں خراب اے پچھے گھیرا پے گیا، مرزا کلا
 اے، بنا ہتھیار دے۔ کتے بھانا نہ ورت جائے۔ مہاراج پچھے جانا چھیتی میری مدد کرو۔
 کویشتر:

سولائ مل گنیاں کانیاں، مڑ کے آ گیا او سے راہ
 بیٹھاں آیا جنڈ دے، مرزا لیا کول بولا
 اوہ ایہہ چک او کانیاں، تینوں تیراں دی کیہ پرواہ
 سوئیں نہ رہیں جاگدا، رن دانہ کریں وساہ
 چڑھی پھر دے بگی دی نیل تے، ایہہ تیرے لہو دی تیاہ

نارو:

ہو کھڑا فیر، جواناں دب نہ جائیں، پیر فقیر سارے تیرے نال اے۔ تیرا کوئی وال ونگا نہیں کر
سکدا۔ چھڈ اک تیر پھوکا مار۔

کویشر:

چڑھا کے کمان دے جد چھڈیا مرزے جٹ نے۔ شمیر دے کٹک پر گونجاں پاؤندا فیرے۔
سارے ڈر کے بھج گئے، بھاڑاں پے گئیاں۔ تیر کتھوں آ گئے۔ ہتھیار کتھوں آ گئے۔ ہتھیار سچ کھنڈ
درگاہ توں آئے۔ اوہ سولھاں تیرسی، جیہڑے بندے داکم فتح کر کے آؤندے سی۔
بھج گیا کٹک تمام۔

نارو:

مرزیا میدان خالی ہو گیا، کوہ واٹ اے دانا باد۔ چلیا جا۔

مرزا:

ناردا سورے نہیں بھجیا کردے۔ مرجایا کردے، میدان چھڈ کے نہیں جائیدا۔ آؤن دے جیہڑا آؤندا۔
ناردا جائیں پچھاڑی ہٹ میں کڈھی سیالاں دی پدنی
وڈھتاں سیالاں داکٹک
سیال پانی توں پتلے پے گئے ہولے پے گئے ککھ تینوں پتے
جد برچھی برہماں نے بخش تی ایں دھوپھاں دے کے لئی تی چک
ماری تی ہنومان دے اوہ گیا پچھاڑی ہٹ
ہنومان پچھاڑی ہٹ گیا کر کے اکوجھٹ
لگ گئی کچھن بیر دے پے گئی مورچھاگت
ڈگدے پیرنوں دیکھ کے ساری سیناگئی تی ٹھہ 4
چکلیا رام چند بیر نہیں لیا پاں تے رکھ
دیکھ کے دھاہاں ماردا رورودیندا دس
جائیولنکا شہرنوں کتے پیندی ویددی دس

دیر کیتی نہیں ہنومان نے کر گیا لکا نوں جھٹ
 وچ لکا دے وڑ کے بھالی وید دی ہٹ
 سُنے وید شُکین دی منجی او لے گیا چک
 کیوں؟ وید شُکین نے اک بوٹی دسی سی۔ پہاڑ دے وچ جگدی اے۔ 360 دیوا جیویں اسمان
 وچ کونجاں اڈیاں جاندیاں، ایس طرح دیوے جگدے اے۔ ہنومان لکا وچ وڑ گیا: ادھی رات دا
 سماں ہو گیا۔ بزار بند ہو گیا، لہندا پھرے وئی وید دی دُکان کیہڑی آ۔ دُکان بند ہو چکی آ۔ ہُن عین
 نہیں پتہ لگدا وئی کوئی بندا ملے اوہنوں ای پُچھ لے وئی وید دا گھر کیہڑا۔ اوہدے گھرے چلے جائیے۔
 ہنومان نوں کھنگھ چھڑ گئی۔

اندر تے وید بولیا مکھ تے سُنا کے جی
 تیرے بھاء دا بے سُنے دا پُست جل گیا
 رسا چوس لے چہھ دبا کے جی
 ہنومان کہندا: کم ٹھیک بن گیا
 چور پھس گیا پاڑ پر آ کے جی
 کوئی کہندا اوہدی منجی چکی
 کوئی کہندا گھرے پٹیا ہتھ پھسا کے جی
 آس رام کہندا میں اکھاں گیل دیکھیا نہیں
 جیہڑی سُنی میں دس دا گیا کے جی

سُنے وید شُکین دی
 منجی او لے گیا چک
 جتھے بیٹھا رام چندر دیوتا
 او تھے ای دتی رکھ
 اُٹھ کے وید شُکین نے
 بچن بولیا سچ
 ایڈا کوئی نہیں دسدا سورما
 جیہڑا بوٹی لیا وئے پٹ

اوہ بوٹی جگدی وچ پہاڑ دے

جگدی لٹالٹ

کلی بوٹی نہ جلے

جگدی تن سوٹھ

دیر کیتی نہیں ہنومان نے

کر گیا پہاڑی نوں جھٹ

اُتے پہاڑی دے چڑھ گیا

نگاہ چار پھیرے رکھ

یاں نگاہ مار کے دیکھدا

بوٹی جگدی کئی لکھ

ویدٹھلین نے تن سوٹھ دسیئے۔ اوتھے کئی لکھ جگدی اے۔

کئی لکھ کیوں؟

راون نے راکھش بھیج تے وئی ویدٹھلین نوں چک کے لے گئے۔ اوہنے سنجیون بوٹی دسئی

اے۔ ہنومان لین آؤگا۔ دیوے ای دیوے بال دو۔ کسے دیوے نوں چک کے مُڑ جوگا۔ نہ ہنومان

نوں جڑھ دا پتہ۔ نہ پتے دا پتہ۔ اوہنوں باندرنوں کہیا پتہ یار اوہ تاں باندر اے۔ جد ہنومان پہاڑی پر

چڑھ کے نگاہ مار کے دیکھدے۔

بوٹی جگدی کئی لکھ

فیر ہنومان نے شوجی یاد کیتا

مہاراج دے ہُن پاور

ہنومان نوں ورسی شواں دا

لے آیا پہاڑی چک

جتھے بیٹھا رام چندر دیوتا

اوتھے ای دتی رکھ

اُٹھ کے بیٹھٹھلین نے

بوٹی لئی تھی مٹھاں توں پٹ
 دے تھی لٹمن ویرنوں
 جو دھا کر کے اٹھیا جھٹ
 دھر لئے ہتھ کمان تے
 تیر لئے لکانوں کس

کھچ کھچ ماردا کانیاں
 دتی نیوں لکانا دی پٹ
 وڈے وڈے مر گئے سورے
 مارتے پنچتت
 اوہ ناردا بے میں کلا مرزا مر گیا
 تاں کیا سنی ہو جاؤ ستھ؟

(نور جہاں تے تر لوک کپور 1947 وچ بنی فلم مرزا صاحبان وچ)

نارو:

مرزیا ایڈا بول نہ بول توں نہیں پیارا رب دا
 رب رہندا نہیں تیرے کول

جیہڑے پیارے آرب دے اوہناں نے دھرتی پھڈی توڑ

تینوں پتے

گھر راجے جنک دے اک سینتا جاندی ہو

سوئی سینتا نوں ورنگے کرن گے کرے دھنس (کمان) بے دو

دولڑ کے راجے دشرتھ دے ہو گئی خبر رام نوں ہو

شری رام جی اٹھ کے گیا کھلو

کول دھنس دے آ گیا سوچاں سوچیاں دو

چکيا دھنس جوان نے ٹلڑے کپتے اک تے دو

اکے ٹلڑا وچ اسمان دے دوا دھرتی میں دیا گڈو

سینتا ورنی رام نے شادی گئی ایودھیا وچ ہو

فیر ہو گئی خبر کیئی نوں گئی آ راجے دے کول

بے راج دینا رام چند نوں میرے دے پچناں نوں موڑ

آکھے لگ کیئی دے دتے پڑای وناں نوں تور

رام نتھاواں ہو گیا ہتھیاں وچوں چھٹ گئی ڈور

جنا نے کیتی خدی تکبری درد وچ اوہ کچھے نوں دتے موڑ

اتھے بہہ کے جھوروں گا مرزیا

جیوں پیراں نوں دیکھ کے جھوردا مور

تینوں ایسے نے مروا ونا رن بیٹھی آ گوڈے دے کول

بھج جادانا باد نوں جنڈ تے گئی نوں تور

مرزا:

میں نی سٹے نے جاگنا نہ جاگن دی لوڑ

ایہہ لکھتاں متھے والیاں اوہ کون دیوگا موڑ

جیہدیاں ٹلیاں دُھر درگاہ چوں کیہڑا دیوگا موڑ

جیہڑے سو دے نی بہتا جا گدے تھوڑا اوہناں وچ زور
 دیکھ لو کنجھ کرن سی سو نو دا باہلا اوہدے وچ زور
 میگھ ناتھ سی اٹھال دا اوہدے کناں ماں و جا کے ڈھول

اٹھال کے کنجھ کرن نوں دندے تے لڑائی نوں توں
 اوہ فیر مینہ ورساؤ نڈا سی رٹ دا دے کے گدا چکر دا زور

پر اک دن ہونی سر پر آ کھڑی گھٹ گیا سریر دا زور

ہونی ویکھی رام چند نے
 حالے وی کچھ نہیں وگڑیا کہندا ہُن وی سیتا نوں موڑ

ناردا میں اونیں پیریں مروں گا جد ہونی آ جاؤ میرے کول
 وڈھنا کٹک سیال دا بچہ بچہ ٹول

نارو:

اوئے مرزیا، بہتی نہ کرتوں اڑی اک سسی سسی سی
 سگی حسن وچ پری خاطر پنویا بلوچ دی
 مچھی وانگن ترف کے مری
 نفع کسے نے نہیں کھٹیا وڑ کے ایس گلی

تیر دا، بندوق دا، گلیل دا نشانہ آؤٹ جاسکدا
 اکھ دا نشانہ اے جیہڑا ایہہ آؤٹ نی جاسکدا
 لیلا لیلا کردا مر گیا رہ گیا مجنوں دا عشق کنوارا
 رانجھا جٹ سادھ ہو گیا پے گنیاں کناں وچ مندر راں پاؤنیاں
 عاشقی نوں روندی دُنیا لا کے سوکھیاں نہیں نبھاؤنیاں
 اکھ دا نشانہ پھیل نہیں جاندا جیہدے وی وچ گیا چلیا جا

مرزا:

ناردا اوئے دل دیاں گلاں بچھ
 کدھی سیالاں دی پدنی چنگی بھلی دی سگھ
 اوہ تاں جھونکے کدی نہیں وسدے جیہناں دے مُڈھے تے بگڑ گے دُدھ
 بچھاں نہیں کٹے لیںدیاں پیر فتح دی رُدھ
 خالی کُنیا دیکھ کے سری رام نے ماری بھُٹ
 سیتا والا بیڑا گیا سمندر وچ ڈُب
 پتہ کر دیو بالی دے پُت نوں لیاؤ گا سیتا دی سگھ
 پل وچ انگدیو جاوندا
 جا کے بہہ گیا راون دے مُڈھ
 انگدیو بالی دا پُت

انگد:

اوہ جے بھلی چا ہناں سیتا نوں موڑ دے
 تیری ہونی نے مارتی بُدھ

رون 6

اوئے انگد توں رام دا حمایتی بن کے آیا؟
 تیرا باپ بالی او سے رام نے ماریا
 توں اپنے باپ دا بدلا نہیں لے سکدا؟

انگد:

میرے باپ نے غلطی کیتی اوہ ماریا گیا
 ہُن غلطی توں کر رہیں
 مترا تیری وی چٹھی کٹ گئی فیر
 اوہ رام اے، رب اے اوہو
 اوہنے غلط نہیں کریا

رون :

اوائے میرے سورمیاں دا پتہ نہیں تینوں
 جیہڑے توں رام رب رب کر دا پھر دیں
 آہ سا دھوسنت جیہے جنگل وچ بھٹکدے پھر دے
 بن کے ہنہ اتھے کھڑے کر دیاں

انگد :

رہن دے توں رام نوں ارلشمن نوں
 بُلّا اپنے سورے لے میرا پیر چک دین
 بُلّا لے

کویشر :

رون دے سارے سورمیاں نے زور لے لیا پیرای نہیں اٹھدا اوہدا
 کٹھھ کرن میگ ناتھ وغیرہ سارے ای پیرای نہیں اٹھدا اوہدا
 بالی دے پُت دا رون خود غصہ کھا کے
 کہندا ہٹ جاؤ پچھے جد رون چکن آیا
 اوہنے آپے ای چک لیا کہندا اوئے پنڈتا
 میرے پیراں نوں ہتھ نہ لائیں جے لاؤنا ہے رام دیاں نوں لا جا کے
 میں تیتھوں پیریں ہتھ نہیں لوؤنا توں ایں پنڈت باہمن ہے توں
 جے پیریں ہتھ لاؤنا رام دیاں نوں لا جا کے
 اوٹھے جا سینتا واپس کر دے

پتہ کر دیو بالی دے پُت نوں لیاؤ گا سینتا دی سگھ
 پل وچ انگد جاؤندا جا کے بہہ گیا رون دے مُڈھ
 اوہ جے بھلی چاہناں سینتا نوں موڑ دے
 تیری ہونی نے مارتی بُدھ
 نیڑے آجو کٹک سیال دا توں ویکھی جٹ دا ئدھ

نارو:

مرزیا میرا سنی گیان

بندے دے ویری پیر تیر تھ نوں تڑ کر جا کے نہیں کردے اشناں

دو جے ویری ہتھ ایہہ کردے نہیں پُن تے دان

تیجا ویری آ پیٹ ایہہ منگدا پہنن کھان

چوٹھی ویرن نینداے چن نہیں دیندے رام

پنجاواں ویری لوبھ بندا لدا پھرے گمان

ستویں ویری مایا نگاہ پھیرے اسمان

جھنڈا ملکن موت دا جھولدا وچ میدان

دسرتھ نوں شراب لگ گیا جد سرون دے ماریا تاں بان

جھنڈا پٹھاں نوں لنگھنا جنی خلقت کُل تمام

جانج چا دانا باد نوں سچا واک نارو دا جان

کانیاں ٹن توں بعد نویاں کانیاں آ گئیاں تے وچ کنیاں کلیاں رامائن دیاں؟

جیہڑا مرزے نے کریا، نہیں کوئی کرسکدا۔ اج کیا گڑیاں نکلدیاں نہیں؟ فیراج دے کیوں نہیں

گاؤندے؟ اوہنوں کیوں گاؤندے آ دو سو سال توں؟ مرزا، گرجا، سردول خان، سمند خان چار بھائی

مرزے دے کھاڑ کو آ پچھے۔ وُجھل باپ جیوؤندا بیٹھا۔ ایہناں دا دادا رحموں راء 75 سال دی عمر آ۔

علاقہ تھر تھر کنبداسی۔ جدوں مرزا مریا ویا ہوندے تاں صاحبان اوہدی لاش تے کپڑا پا کے دھاہاں

ماریا ہے۔ شو جی مہاراج نے آواز سنی۔ شو جی مہاراج نے آن کے اٹھ دن بعد زندہ کیتا سی

مرزے نوں۔ نارو نوں بھیج کے درگاہ وچوں تن لکھ ساہ دُبارے لئے سی۔

پالا جد پورا قصہ گاؤندا ہے:

پالا ایہہ پورا قصہ گاؤن نوں ست اٹھ گھنٹے لاؤندا ہے۔ ایتھے پیش حصہ اک گھنٹے کو دی

ریکارڈنگ توں ہے۔ پالے دی بولی پوادھی ہے، جس وچ سی نوں تی یاں تاں، کی نوں کیا کہیا جاندا

ہے۔ پالے نے اج سمیں مطابق انگریزی دے پاور، کونسل، پھیل، آؤٹ ورگے لفظ ورتے نیں۔ بولی

دیاں ایہناں ونگیاں توں علاوہ علاقائی مانتاواں مطابق کلیاں جوڑیاں ہونیاں نیں۔ اکاں دے پیتیاں

دی قرآن ہے۔ نینا دیوی ہے، دھرتی ماں ہے۔ کرشن بھگوان۔ نارو ہنومان، انگد، راون ہن۔ صاحبان

نووں رانی پدمنی 7 دا رتبہ دتا گیا ہے۔ ہونی تے اللہ پاک دا تصور وی ہے۔

صاحبانِ مرزے نوں ورجن گئی کرشن بھگوان دی کالیئے ناگ نوں مارن والی ساکھی ناگ لیلہ ۸
سُناؤندی ہے تے بھگوان دیاں رسیاں کرن دی تھاں عام بندیاں وانگوں اپنے گھر پہنچن نوں کہندی
ہے۔ پر نال دی نال کرشن نوں گجراں دامنڈا دس لوکائی وچلا ہڈ ماس دا پُرکھ وی کہیا گیا ہے۔ بھگوان
اوہ جو بدی نال لڑ کے لوکائی دے بھلے دا کم کر دیوے۔ مرزا صاحبان دی گل نہیں سُندا، اوہنوں اپنی
تیر اندازی دا نمونہ دکھا کے بھروسہ دیوندا ہے۔ صاحبانِ مرزے دیاں کانیاں آپ نہیں توڑدی، سگسوں
اپنے بھائی شمیر دیاں جھوٹھیاں قسماں دے وساہ کر کے کانیاں اوہدے حوالے کر دیندی ہے۔ شمیر دھوکا
دین لئی جیہڑی قرآن لے کے آؤندا ہے، اوہ اکاں دے پتیاں دی بنی ہے تے پینڈو ویاہ وچ اک
زہریلا بوٹا ہے۔ حالانکہ اک توں کئی دوائیاں وی بندیاں نیں۔ پر اک وچلی گروتن تے زہر کر کے
ایس دی نشاندہی بدی نال کیتی جاندی ہے۔ دو بے پاسے جنڈ دا درخت پُوجیا جان والا درخت ہے۔
جیہدے نال گئی بنھی ہے، جیہدی چھاں پٹھاں مرزا سوندا ہے۔ پنجابی رواج وچ ویاہلا منڈا بارات
لے جان توں پہلاں پنڈ دی جوہ وچالے جنڈ نوں ٹک لا کے جنڈ نوں پُوج کے جاندا ہے، تاں کے
بدروحاں توں بچیا رہے۔ ایہناں اشاریاں راہیں جتھے صاحبان تے مرزے دی دھردے سچے ہون دا
تے شمیر دی دھردے جھوٹھے ہون دا دعوا پکا کیتا گیا ہے۔ پر مرزا واپسی ویلے پُوجے جان والے جنڈ
دے درخت دی اوٹ وچوں سوں جاندا ہے تے عشق وچ سونا غفلت ہے۔ سون دا مطلب ایہہ وی
ہے کہ اوہ جنڈ تھلے صاحبان ”نال“ سوں جاندا ہے۔ ۹ اوس جنڈ تھلے جیہدیاں بدروحاں دی اجازت
لے کے ویاہ رچایا جاندا ہے۔ ایس طرحاں مرزے دے پتر شاہی دے رساں رواجان نوں اُلنگھن دا
خمیا زہ بھگلتن دی تاکید وی ہے۔ جدوں مرزا صاحبان دے ویر شمیر دے کٹک وچ نہتھا گھر جاندا
ہے، تاں اوہ اپنی گھوڑی بگی نوں مدد دی عرض کردا ہے۔ بکی اپنی بھین لکی نوں یاد کردی ہے، جیہڑی
لکھ داتے پیر 10 کول سی۔ لکھ داتا پیر، دھرتی ماتا، پہاڑ توں نینا دیوی 11 پانی دا پیر خواجہ خضر، اسمان
توں فرشتے تے منکے توں حضرت شاہ جنڈ تھلے آ کے کونسل 12 لا دیندے ہن۔ ایہہ سارے نارد 13 نوں
رب کول گھلدے ہن۔ نارد جدوں اوپر جا رہیا ہے، تاں راہ وچ ہونی موت وی پٹھاں ول نوں آ
رہی ہے۔ نارد سچ کھنڈ درگاہ 14 وچ جا کے اللہ پاک نوں چھیتی چھیتی مرزے دی مدد کرن لئی عرض کردا
ہے۔ اللہ پاک سولھاں تیر مرزے نوں نواز دے نیں۔ ایہ کوئی عام تیر نہیں، درگاہی تیر ہن تے
جیہڑے اپنا کم فتح کر کے واپس آؤندے ہن۔ استھے وی تیراں دی گنتی دلچسپ ہے۔ ہندو مذہب
مطابق سولا کلا ہون دا مطلب پورا، کھرا ہونا ہے۔ 15 سولھاں تیراں دا مطلب سارے تیراں نے رل
کے مرزے نوں سولھاں کلا سنپورن بنا دتا سی۔ بھگوان رام چندر وی سولھاں کلا سنپورن سی۔ اک
پھوکے تیر دے مظاہرے تے ہی شمیر دا کٹک بھج جاندا ہے۔ نارد مرزے نوں خالی میدان چھڈ دانا باد

چلے جان نوں کہندا ہے پر مرزا بھجن نوں سورے دی ہار مندا ہے تے کچھن دے بے ہوش ہون، سنجیون بوٹی نال ٹھیک ہون تے بعد وچ لکا دی فوج نوں ہراؤن دی ساکھی سنا کے کہندا ہے۔ میں وی رام کچھن وانگوں سیالاں دے بچے بچے نوں مار کے، جت کے جاؤں گا، جواب وچ نارد مرزے نوں وار وار ہونی دے بلوان ہون دی نصیحت کردا ہے تے دسدا ہے کیویں راون دی، کٹھن کرن دی ہونی نے عقل تے پڑا پا دتا تے اوہ مارے گئے۔

پالے دے سناے ایس قصے توں سمجھ آؤندی ہے کے لوکا ئی واسطے مذہب دیاں ونڈاں مصنوعی نیں۔ اپنے اپنے علاقے وچ مذہب تے معاشرے دے عقیدیاں مطابق لوک قصے بدلے رہندے نیں۔ صاحبان دھوکا کردی نہیں، اوس نال اوہدے بھائی دھوکا کردے نیں۔ مرزا کدے رام چندر ورگا سولھاں کلا سنپورن منگھ تے صاحبان کدے پدمنی، کدے سیتا ورگی ناری بن جاندی ہے۔

جیہناں دے درگا ہی ویاہ نوں توڑن واسطے راون ورگے شمیر دی فوج اوہناں اُتے حملہ کر دیندی ہے۔ پریت قصے وچ مقامی مذہب دی رنگت نال قصے وچ اضافہ ہوندا ہے تے لوکا ئی وچ رامائن دیاں ساکھیاں وی پکیریاں ہوندیاں ہن۔ سارے مذہباں دیاں حدان دا خیال وی رکھیا جاندا ہے، قرآن پاک اکاں دے پیتاں دی ہے۔ انگد، پنڈت راون توں پیریں ہتھ لوا کے اپنے سر پاپ نہیں لینا چاہندا۔ دوجے پاسے مذہب دیاں وگلناں نوں موکلا کر کے سارے پیر فقیر دیوی دیوتے اکوتھاں اکٹھے ہو سچے عشق دی لڑائی وچ جٹے مرزے نوں سولھاں کلاں سنپورن کر دیندے ہن۔

گُر دیپ دھالیوال دی کچھی پالے دی تصویر (ہری پُر، 2019)

حوالے

- 1- پوادھ دی جڑ شہد سنسکرت شہد ”پورا اردھ“ توں ہوسکدی ہے، جس دا مطلب ہے چڑھدے والے پاسے دا ادھ حصہ، مطلب پنجاب دا ادھ۔ پوادھ خطے وچ ضلع روپڑ، مہالی، پٹیالہ دا پوربی (مشرقی) حصہ، ملیرکونلا، ستلج دے نال لکدی لڈھیانے ضلع دی گٹھ، انبالے دا تھانہ صدر والا پاسا تے ضلع جہند دے گجھ آؤندے نیں۔
- 2- پنجاب یونیورسٹی دے پروفیسر ایثور دیال گوڑ، اتھاس کار، نال فون تے ہوئی گل، تاریخ 17 ستمبر 2019۔
- 3- ہندو مذہب مطابق برہمانے ساری کائنات بنائی سی۔
- 4- رامائن وچ راون تے رام دیاں فوجاں دی لڑائی ویلے راون دی فوج وچوں میگھ ناتھ براہما دی بخشی ہوئی برچھتی ماردا ہے۔ جہندے وجن نال رام دا بھائی کچھن بے ہوش ہو جاندا ہے۔
- 6- ٹھیٹھ بولی وچ راون نوں رون وی کہیا جاندا ہے۔
- 7- سنسکرت وچ پدمنی دا مطلب کمل دے پھل تے پیٹھن والی ہے۔ سبھ توں سوئی عورت نوں پدمنی کہیا جاندا ہے۔ رانی پدمنی راجپوت رانی وی سی، جہندے حُسن دی دور دور تک مہاسی تے جس کارن چوڑ گڑھ تے کئی حملے ہوئے۔
- 8- بھگتی بھاوا والا لوک کاؤ
- 9- ایثور دیال گوڑ نال فون گل بات
- 10- سعید احمد سلطان جہنوں لکھ داتا جی، لالاں والا پیر، سکھی سرور ناواں نال وی بہت مشہور ہے، حضرت سعید زین العابدین دا پتر سی۔ اوہنے 1126 وچ بغداد شریف چھڈ دتا سی تے ملتان دے کول پیندے شہر شاہ کوٹ وچ جا وسیا سی۔ لکھ داتا پیر دی سارے پنجاب وچ بہت مانتا ہے۔
- 11- روپڑ آنند پور صاحب علاقے وچ نینا دیوی ماتا دے پہاڑی اوپر بنے مندر دی بہت مانتا ہے۔
- 12- کویشرنے مجلس دی تھاں اجوکا انگریزی لفظ کونسل ورتیا ہے۔
- 13- ہندو مذہب وچ ناردسنیے پُچاؤن والا نیک صلاحاں دین والا گویا، قصہ کار ہے۔
- 14- سچ کھنڈ سکھ مذہب مطابق جتھے نرکار (رب) رہندا ہے۔
- 15- ایثور دیال گوڑ نال فون تے ہوئی گل بات